

УДК 336.74

Голюк В.Я.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту**Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Подвальна В.В.***студентка**Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА ПРИЧИН ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ В 1991–2016 РР.

Метою даної статті є дослідження динаміки інфляції в Україні протягом 1991–2016 рр. та базових факторів, що впливають на індекс споживчих цін в Україні протягом досліджуваного періоду. Фактори, що впливають на динаміку індексу споживчих цін були згруповані у чотири групи: політичні, зовнішньоекономічні, промислові та соціальні. Зроблено висновок щодо найбільш суттєвого впливу на інфляційні процеси в Україні з боку саме монетарних факторів.

Ключові слова: інфляція, монетарний чинник, індекс споживчих цін.

Голюк В.Я. Подвальна В.В. АНАЛИЗ ДИНАМИКИ И ПРИЧИН ИНФЛЯЦИИ В УКРАИНЕ В 1991–2016 ГГ.

Целью данной статьи является исследование динамики инфляции в Украине в 1991–2016 гг. и базовых факторов, влияющих на индекс потребительских цен в Украине в течение исследуемого периода. Факторы, влияющие на динамику индекса потребительских цен, были сгруппированы в четыре группы: политические, внешнеэкономические, промышленные и социальные. Сделан вывод касательно наиболее существенного влияния на инфляционные процессы в Украине со стороны именно монетарных факторов.

Ключевые слова: инфляция, монетарный фактор, индекс потребительских цен.

Goliuk V.Y., Podvalna V.V. ANALYSIS OF INFLATION DYNAMICS AND CAUSES IN UKRAINE IN 1991–2016

The goal of the paper is to research inflation dynamics in Ukraine in 1991–2016 and basic factors influencing the consumer price index in Ukraine during the period studied. The factors affecting consumer price index dynamics were categorized into four groups: political, foreign economic, industrial and social ones. In the paper, there is a conclusion that monetary factors make the most essential influence on the inflation in Ukraine.

Keywords: inflation, monetary factor, consumer price index.

Постановка проблеми. Інфляція є складним і комплексним явищем, яке має місце в Україні починаючи зі становлення незалежності нашої держави. Наслідки інфляції мають соціально-економічний характер та пов'язані з безробіттям, проблемою зайнятості населення, рівнем його добробуту, що визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цій проблематиці присвячено чимало праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Серед зарубіжних учених, що досліджували сутність та причини інфляції, найбільш вагомий внесок належить Т. Грешему, Дж. Кейнсу, І. Фішеру, М. Фрідману, Ф. Хаєку. Дослідженню інфляційного процесу були присвячені праці А. Гальчинського, О. Дзюблюка, О. Клименко, П. Круща, В. Литвицького, В. Міщенко, А. Мороза, М. Пуховкіної, М. Савлука, А. Савченка, В.Шевчука, П. Юхименка та багатьох інших. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених інфляції, це явище є досить суперечливим, і досі залишається низка невіршених питань щодо його причин, механізму розвитку та методів його регулювання.

Мета статті полягає в аналізі причин та динаміки інфляційних процесів в економіці України на даному етапі її розвитку, виокремленні соціально-економічних наслідків інфляції та формуванні перспективних напрямів державної антиінфляційної політики.

Основою даного дослідження є використання загальноекономічних методів. Ретроспективний аналіз був використаний у ході дослідження чинників, що спричиняли інфляцію в Україні у різні періоди розвитку її економіки. Компаративний аналіз був використаний для порівняння значень індексу споживчих цін у ці періоди. Метод групування був застосований для

розроблення класифікації чинників інфляції в Україні. Екстраполяція була використана у ході використання вітчизняного та зарубіжного досвіду монетарної політики для прогнозування темпів економічного розвитку України у найближчий час.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інфляція – досить складне явище як за формою її прояву, так і за сукупністю чинників, що її спричиняють. Проявляється вона переважно у зростанні цін на товари і тарифів на послуги, у девальвації національної валюти, у поглибленні товарного дефіциту, що є проявом знецінення грошей. Найчастіше її трактують як знецінення грошей через зростання цін або просто як процес зростання цін [1, с. 157]. У класичній економічній теорії інфляція – це процес підвищення загального рівня цін і, як наслідок, зниження купівельної спроможності грошей, або їх знецінення [2, с. 8].

Для України проблема інфляції є актуальною ще починаючи з того періоду, коли вона входила до складу СРСР. Після отримання незалежності в 90-х роках в Україні був найбільший рівень інфляції, так звана гіперінфляція. Після відпуску цін у 1992 р. в Україні вартість газу зросла в 100 разів, а нафти – у 300, що призвело до суттєвого зростання темпів інфляції. 1995–1996 рр. можна охарактеризувати як період дезінфляції. Уповільнення інфляції відбувалося шляхом скорочення дефіциту бюджету за рахунок кредитів міжнародних фінансових організацій. У 1997–2013 рр. інфляція в Україні мала тенденцію то до незначного зростання, то до скорочення. Так, з 1998 до 2000 р. рівень інфляції в економіці України починає зростати, а в 2001–2002 рр. спостерігалося її уповільнення. Мінімальне значення показник індексу інфляції мав у 2002 році – 99,4 (рис. 1) [3].

Варто відзначити, що протягом 2003–2007 рр., незважаючи на велику кількість чинників, що визначали темп інфляційних процесів, темпи інфляції варіюються незначною мірою. Лише світова фінансова криза та пов'язані з нею процеси у українській економіці зумовили зростання індексу споживчих цін у 2008 р. до 122. Після стабілізації економічної ситуації в Україні починаючи з 2009 р. рівень інфляції поступово зменшувався і в 2012 р. досягнув значення 99,8 [3]. В останні роки рівень інфляції збільшився внаслідок політичних та соціально-економічних подій, що відбулися в країні. У 2015 р. уповільнення споживчої інфляції в Україні набуло стійкого характеру. Досягнувши у квітні 2015 р. пікового рівня, спричиненого девальвацією гривні та різким підвищенням цін і тарифів, що регулюються адміністративно, надалі інфляція характеризувалася майже незмінним трендом до сповільнення. Станом на кінець року зростання індексу споживчих цін (ІСЦ) становило 43,3%. Основне зростання цін відбулося в першій половині року. Базова інфляція уповільнилася до 34,7% у грудні 2015 р. [4]. У 2016 р. споживчі ціни зросли на 12,4%. Стрімке уповільнення споживчої інфляції (з 43,3% у 2015 р.) відповідало прогнозам Національного банку, що передбачали зростання споживчих цін на 12%. Це відбулося насамперед завдяки послабленню фундаментального інфляційного тиску, про що свідчило швидке зниження базової інфляції (до 5,8%), зумовлене поміркованою монетарною та фіскальною політикою [5]. На початку 2017 р. інфляційний тиск посилювався. Споживча інфляція у березні 2017 р. становила 15,1%. Зростання цін прискорилося за більшістю основних складників споживчого кошика на тлі збільшення виробничих витрат та низької бази порівняння. Перехід ДССУ на нову методологію розрахунку ІСЦ став додатковим тимчасовим чинником, що зумовив нижчий за прогноз рівень зростання цін [6].

У різні періоди незалежності центральний банк та уряд називали різні причини інфляції. У 90-х роках уряд проводив активну проінфляційну політику, для якої характерними були значний бюджетний дефіцит, необмежена грошово-кредитна емісія, зростання цін, суттєве зниження реальних доходів більшості населення. У 1995–1996 рр. відбувалося поступове уповільнення темпів інфляції шляхом скорочення дефіциту бюджету, отримання кредитів міжнарод-

них кредитних організацій. Наприкінці 90-х та початку 2000-х років інфляція в Україні була здебільшого повзучою.

Протягом 2002–2005 рр. основними причинами інфляції були зростання цін на послуги для населення, продукти, цін на паливо та паливні ресурси, виробництво і розподіл електроенергії, цін на газ, воду, зростання цін у видобувній промисловості та ін. У 2006–2007 рр. відбувалося підвищення цін на газ для промисловості та населення, зросла вартість енергоносіїв, зросли ціни на комунальні послуги, послуги пасажирського транспорту. Відбулося зростання цін на харчові продукти. Основними причинами збільшення інфляції в 2008 р. стало зростання цін у січні-травні на продукти внаслідок неврожаю 2007 р. і підвищення мінімальної зарплати, пенсії, прожиткового мінімуму, зарплат держслужбовців, виплата компенсації, заощаджень, підвищення цін на послуги житлово-комунального господарства [7]. Причинами суттєвого зростання інфляції в 2014 р. були політичні зміни і, як наслідок, проблеми територіальної цілісності та економічні проблеми України. Внаслідок кумулятивної дії цих чинників відбулися зміни тарифів на газ, електроенергію, гарячу і холодну воду, опалення, а також девальвація гривні.

За причинами походження науковці виділяють два основних види інфляції: інфляцію попиту та інфляцію витрат [2, с. 9]. Дослідження причин інфляції в Україні дає підстави згрупувати їх так:

- політичні причини (особливості бюджетних витрат та монетарної експансії, внутрішньо- та зовнішньополітичні фактори, які призводять до військових дій);
- зовнішньоекономічні фактори (зростання світових цін на нафту і нафтопродукти, динаміка світової кон'юнктури на ринках машинобудування, металу, зернових, девальвація національної валюти);
- промислові фактори (зростання ціни на видобуток вугілля, залізної руди, коксу, газу, нафти та іншої сировини, виробництво нафтопродуктів, виробництво і розподіл електроенергії, вартість кінцевої продукції металургії, видобуток неенергетичних матеріалів, переробка сільськогосподарської сировини, виробництво продукції харчової та обробної промисловості, попит на сировину з боку металургії);
- соціальні причини (зростання цін на житло й оренду, цін на комунальні послуги, послуги паса-

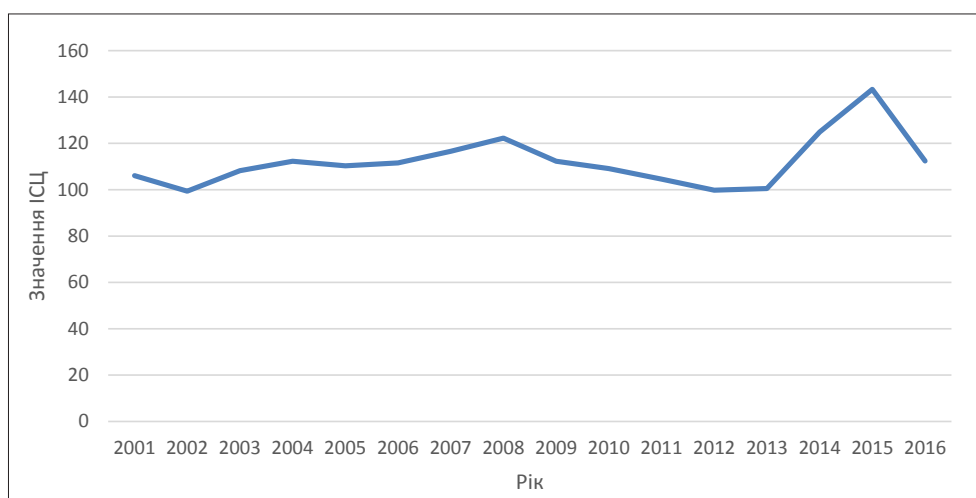

Рис. 1. Індекс споживчих цін в Україні

Джерело: [3]

жирського транспорту, підвищення мінімальної зарплати, пенсії, прожиткового мінімуму, зарплат держслужбовців, заощаджень, інфляційні очікування). Деякі з указаних факторів є результатами політичних рішень, а саме рішення щодо підвищення зарплат та прожиткового мінімуму, тому ці фактори можуть бути віднесені й до політичних. Зростання цін на транспорт та комунальні послуги можуть бути також віднесені до групи промислових факторів.

Ретроспективний аналіз розвитку інфляційних процесів в Україні дає підстави стверджувати, що на зростання цін у нашій державі найбільш істотно впливають політичні та зовнішньоекономічні чинники. Аналіз факторів впливу на динаміку цін протягом досліджуваного періоду свідчить, що індекс інфляції в Україні визначається переважно монетарними чинниками, адже дія більшості згаданих чинників базувалася на наявності в обігу надлишкової грошової маси. Цей висновок також підтверджується шляхом використання кореляційного аналізу. Так, результати аналізу зв'язку між темпами приросту грошової маси та значеннями дефлятора ВВП в Україні в 1991–2014 рр. продемонстрували високий рівень кореляції цих показників ($R^2 = 0,9931$). Значну роль тут відіграли трансформаційні процеси економіки початку 90-х років, зокрема гіперінфляція. Якщо не враховувати цей період, то аналіз темпів приросту грошової маси та дефлятора ВВП України за 1997–2014 рр. дає коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,1227$, рівень якого значно нижчий від відповідного показника, розрахованого за період 1991–2014 рр. [8]. Таким чином, найбільш істотним вплив монетарних чинників на інфляцію в Україні був на початку 90-х років ХХ століття. Однак і надалі вони чинили суттєву роль у формуванні значень індексу споживчих цін в Україні. Таким чином, можна констатувати, що в Україні переважає тип інфляції попиту.

Характерними рисами сучасної економічної ситуації в Україні, які супроводжують інфляцію, є падіння реальних доходів населення, панічне зростання попиту на валюту, її дефіцит, недовіра до банківської системи і, як наслідок, вилучення населенням депозитів, збільшення кількості безробітних та осіб, які зайняті неповний робочий день.

Нині спостерігається тенденція до зниження темпів інфляції в Україні. Національний банк очікує на

уповільнення споживчої інфляції до 12% на кінець 2016 р. і 8% на кінець 2017 р. Вагомим чинником дезінфляційного процесу залишатиметься стриманий сукупний попит. Хоча попередні оцінки Національного банку щодо проходження нижньої межі зниження рівня ділової активності в першій половині 2015 р. підтвердилися, її відновлення відбувається повільно [4]. Нинішнє зниження темпів інфляції пов'язано передусім із проведенням Національним банком України жорсткої монетарної політики, що водночас стримує економічне зростання. Ключовим індикатором жорсткості монетарної політики є облікова ставка НБУ. З рис. 2 можна зробити висновок, що після суттєвого зростання, що відбулося у 2014 р., у грудні 2016 р. Національний банк зміг повернути облікову ставку до рівня початку 2015 р. (рис. 2). Ця тенденція свідчить про поступове пом'якшення монетарної політики в Україні, однак загалом рівень облікової ставки ще надто високий, щоб уважатися складником монетарної експансії. Нинішній рівень облікової ставки є важливим складником обмеження темпів інфляційних процесів у нашій державі, однак також стримує економічне зростання вітчизняної економіки. Нині перед урядом України постало завдання щодо розроблення системи заходів ефективної антиінфляційної політики, яка б забезпечила стабільний розвиток економіки нашої держави.

Висновки. Інфляція є складним та суперечливим явищем. Хоча даній проблематиці присвячено багато досліджень, інфляція залишається до кінця не вивченим явищем, яке може сприяти суттєвому зниженню темпів економічного зростання держави та погіршенню життєвого рівня її населення. Інфляція є проблемою, яка постала в Україні починаючи зі становлення незалежності нашої держави. 90-ті роки характеризувалися гіперінфляцією. Стабілізація цін перед введенням в обіг гривні в 1995–1996 рр. ознаменувала початок нового етапу цінової динаміки у нашій державі. Протягом 1996–2016 рр. темпи інфляції в Україні варіювалися, однак уже не досягали значень, характерних для початку 90-х років. В останні роки рівень інфляції в Україні значно зріс внаслідок дії низки політичних та соціально-економічних чинників, зокрема втрати частини території держави (включаючи промислові регіони), погіршення умов співпраці вітчизняних

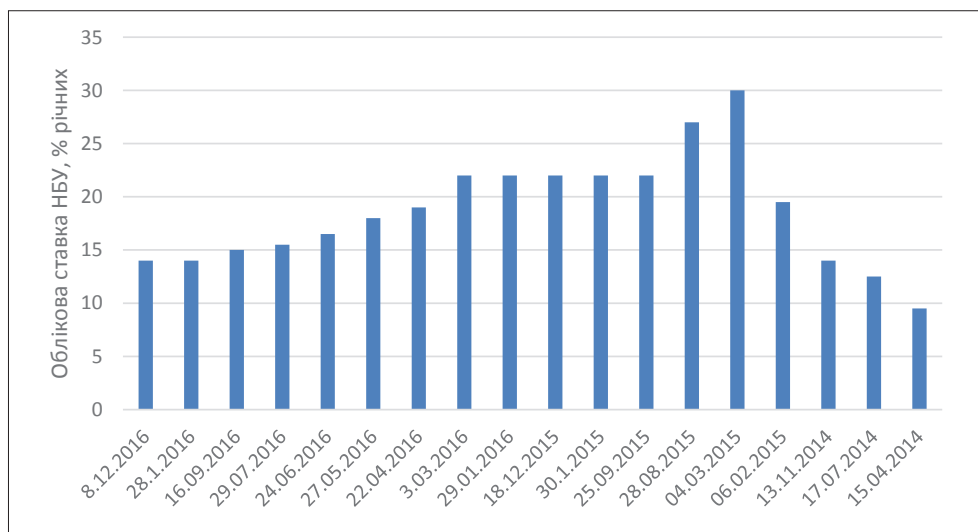

Рис. 2. Облікова ставка НБУ протягом 2014–2016 рр.

Джерело: [9]

підприємств із російськими партнерами, суттєвої девальвації національної валюти, яка вже тривалий час є індикатором майбутньої цінової динаміки як для господарського сектору, так і для населення України, та інших чинників.

Наукова новизна дослідження полягає у такому. Набув подальшого розвитку ретроспективний аналіз динаміки та причин інфляції в Україні на різних етапах розвитку її економіки. Класифіковано найбільш суттєві фактори впливу на інфляцію у нашій державі. Фактори, що впливають на динаміку індексу споживчих цін, згруповано в чотири групи: політичні, зовнішньоекономічні, промислові та соціальні. Найбільш суттєвий вплив на інфляційні процеси в Україні спостерігається з боку саме монетарних факторів. Сучасний індекс інфляції є результатом дії політичних, економічних та соціальних факторів: втрати частини території України (у тому числі її промислових регіонів), погіршення умов економічної співпраці українських підприємств з російськими партнерами. Одним із важливих факторів, що впливають на цінову динаміку, є суттєва девальвація національної валюти, яка вже давно слугує ключовим індикатором майбутньої цінової динаміки як для господарського сектору, так і для населення України. Нині темпи інфляції в Україні обмежуються переважно шляхом помірної грошової пропозиції і, як результат, низького рівня споживчого попиту.

Практичне значення даного дослідження полягає у можливості використання його результатів для розроблення стратегічних та тактичних рішень у сфері грошово-кредитної політики, спрямованих на стимулювання економічного розвитку за збереження

низьких темпів інфляції. У рамках подальших досліджень даної проблематики заплановано поглиблений аналіз методів боротьби з інфляцією, що використовуються центральними банками та урядами різних країн із погляду можливості використання цього закордонного досвіду в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Савлук М.І. Гроші та кредит : [підручник] / М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазепко [та ін.] ; 6-е вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2011. – 589 с.
2. Круш П.В. Інфляція: суть, форма та її оцінка : [навч. посіб.] / П.В. Круш, О.В.Клименко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
3. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. «Інфляційний звіт» Національного банку України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=27033423>.
5. «Інфляційний звіт» Національного банку України за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43401297>.
6. «Інфляційний звіт» Національного банку України за I квартал 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=47356006>.
7. Голюк В.Я. Значення монетарного чинника у розвитку інфляційних процесів в Україні у 2002–2010 роках / В.Я. Голюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 5. – С. 28–30.
8. Голюк В.Я. Вплив динаміки грошової маси на економічне зростання і рівень інфляції у постсоціалістичних та розвинутих країнах / В.Я. Голюк // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2016. – № 13. – С. 27–32.
9. Облікова ставка Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53647.